

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

CIRCONVALANT EL CANIGÓ

(Acabament)

Feya poc temps que haviem visitat la notable iglesia de Cornellà de Conflent y teniem fortes ganes de repetir la visita per si'ns fos possible fotografiar el notable relleu del retaule major, que es de marbre blanc rosat, degut al cisell d'un escultor català fill de Berga, nomenat Cascall, obra de mitjans del segle XIV, conservant tot el vigor que sabé donar an aquella grandiosa composició en vint requadros referents a la vida de Jesús. Són notables també uns baixos relleus empotrats en el parament interior de l'absis, y seguint sa planta circular, que, junt ab la taula del sacrifici, isolada, sense altre contacte que unes columnetes romàniques que la sostenen, pren un caràcter de sumptuositat que avalora sa riquesa.

La portada de marbre blanc, no menys interessant, ab ses columnes, capitells y arquivoltes sortosament decorades, en qual timpà es de veure l'agrupament de la Verge ab l'infant Jesús y els àngels amparant l'aureola que ab bon lluc omplena'l fons del mitg cercle, rodonejant la composició. L'absis, ab sos estrets finestrals, quasi espitllers, traspuen llum misteriosa a l'interior; emperò a l'exterior són decorats esplèndidament ab columnes aparellades, fullats capitells y arcs exornats. La torra campanar, altiva y d'uns 24 metres d'alçaria, ab arquejats finestrals, ab reforç y típics arquets, les ensapegades proporcions de conjunt, y fins la termenal emmarletada pera defensa, en ratlla horitzontal de la davantera, fan de la colegiata una preuada joia del segle XII, d'aquell art tant nostre, tant reflexiu de nostra raça, tant escayent per sa robustesa com d'efectiva y seriosa riquesa.

Els que desconeixen els monuments del Conflent, val la pena de no deixar-se aquest, declarat monument nacional a França, y el

de Vilafranca, a uns 5 kilòmetres de Vernet, trobant-se Cornellà a cosa de mitg camí carreter d'abdues poblacions.

Dia 3 de Juliol. — Sortim de Castell a les 5'45, y per bona carretera arribem al Vernet (640 m. d'alt.) a les 6'15, quan tot just la població començava a deixondir-se, veyent els amos de les botigues ab cara de sòn y els grans establiments termals ulls clucs y barrats. A les 6'30 deixavem la plaça y poble de Vernet ab despulles del castell ben ovirador guardant la part vella del poble, encaminant-nos vers Fillols per un camí que puja dret fins arribar, a envistes de la vall de dit nom y al poble que li dóna, a les 7'10. El poblet de Fillols (625 m. d'alt.) es simpàtic y ben posat, presidint sos conreus. L'atravessàrem, cosa que'ns costà poc, remarcant la bonicoya parroquia, y per una dolenta drecera encimada saltàrem a la carretera (7'50) que l'honorable y profitós Club Alpí Francès féu construir fins el Xalet-refugi dels Cortalets. Aquesta carretera es bastant bona y, encara que no massa ampla ni ben garantida, hi pugen carruatges lleugers fins el mateix refugi. Els banyistes del Vernet prou saben lo que'n fan pagar d'un *panneau* (carruatge) fins al Xalet.

Seguírem la carretera, que en el primer troç es desarbrada y sense res que la faci atractívola, fins arribar a la foradada (9'30), y al sortir-ne ja comença a fer-se més interessant el paisatge, cada revolt més, arribant a la font del Barranc a les 10'10, esmorzant-hi lleugerament, y seguint la carretera fins a les envistes del barranc de les Surdes, aon no'ns poguerem estar de baixar a triar un punt pera fer-ne una vista, ja que la grandiositat del lloc y lo feréstec de la clotarada eren temptadors. Encara seguírem un troç més de carretera, y, girant a l'esquerra, la deixàrem pera atravessar dit barranc, y pel camí de matxo, obert així mateix pel Club Alpí Francès, pujàrem de dret al coll de Cortalets, arribant al Xalet a les 12'30 (2.200 m. d'alt.). Ens sortiren a rebre en Salvador Saporta, ab sa muller, arrendataris del Refugi, ab sa proverbial galanteria, y ens instalàrem en espera del matí de l'endemà pera fer l'ascensió a la pica de Balatj o del Canigó. El tracte es bo y els preus són tarifats pel Concell General del Club Alpí Francès; y com se podria suposar que, prevalent-se de la situació, n'abusessin, preferim donar-ne trasllat pera que's vegi tot lo contrari: desdejuni, cafè ab llet o cosa similar, 0'75 franc; l'esmorzar, 3 francs; dinar, 3'50; dormir y servey, 2'50; cafè negre, 0'50; ab l'aventatge de que als guies y moços els tracten bé a 1'50 francs repàs, y el dormir a la pal·liça, lo que ells prefereixen pera poder vigilar els animals.

Aquest refugi queda bellament situat en la vall de Cortalets.

En el menjador hi trobarem un aplec d'excursionistes de Perpinyà, que al saber que nosaltres erem catalans y del CENTRE EXCURSIONISTA, ens oferiren unes copes de vi ranci, trincant com a bons germans per la consecució de nostres aspiracions.

A l'arribar observàrem el termòmetre al sol, y poguerem llegir 19 graus. Quin bo feya al costat d'aquells 30 que disfrutavem a l'eixir de Barcelona y a l'ombra!

A mitja tarda, y en direcció a la Pica, començà a roncar el tro, y poc després vingueren fortes ruixades, que per uns que baixaven de Balatj sapiguerem que allí era calamarsa, y que'l pla Guillem principalment ne quedà blanc del tot.

Al fer-se nit s'estelà'l cel, y la bafarada de la calamarsa refrescà tant l'atmòsfera, que dintre'l Xalet, prop de la porta, el termòmetre baixà fins a 8 graus. Sortírem defòra, y els llums de Perpinyà se distingiren clarament y la brillantor dels estels anava en augment. Ab aquesta agradable impressió's retiràrem, fent cambi de plaques en un quartet que hi ha aposta en el primer pis del Refugi, a nostra gran cambra, ont hi havien sis llits parats y confortables, essent donats aquests y el parament pels grans magatzems del Louvre, Printemps y altres de París.

Dia 4 de Juliol. — Eren les cinc. El dia's presentava esplèndit, sortint del Xalet per un camí que, malgrat les marrades, es tirós de veres fins al coll Barbet (2.525 m. d'alt.), al qual arribem a les 5'45, vegent ja la vall de Cadí al fons, y seguint per la vessant oposada el corriol que porta a enforcar el camí de Cadí y a la tant nomenada Xemeneya. Contemplem, tot prenent halè, les capritxoses agulles, esberles, dislocaments y enderrocs que les neus ab les glaçades exerceixen sobre lo gneis.

A la dreta de la Xemeneya s'obre la famosa esberla o tall de Durier, y, encara que sembla impossible, intrèpits y experimentats excursionistes hi passen fadigosament y ab perill constant, baixant o pujant desde la gelera que, com amagat pou de descomunal brocal, s'ovira al fons, ab un desnivell de més de 280 metres. Fa basarda treure'l cap per la bretxa y mirar el fons, ab ses neus y tarteres de grosses llambordes. Es escassa la misteriosa llum que reb per les dretes entalladures de Barbet y Balatj, que'l protegeixen, en tals termes que'ls raigs del sol poc s'hi fiquen, y sa real grandesa s'augmenta ab la fantàstica visió del que sent fòndament les meravelles de la naturalesa.

El poble, que busca explicar-se sempre lo més extraordinari, y

ab fantasia de poeta dóna forma de real apariencia a coses impossibles, ne tingué prou ab figurar-se que'l pic del Canigó era lo més alt d'aquells Pireneus (Puigmal y Carlit l'avancen) pera fer-hi una llegenda, que, com a tal, no es cap despropòsit. A mitg cingle de Balatj hi ha encastada una anella de ferro que serví res menys que pera fondejar-hi y atracar-hi l'arca de Noè després del Diluvi, al

C. del F. Bortas

CANIGÓ: DETALL DE LA XEMENEYA

descendir les aigües. Nosaltres férem uns ulls com unes taronges buscant l'indici d'aquella anella, y encara es l'hora que no l'havem pogut veure. Encara hi ha més: la tal arca quedà empresonada pels dos cingles citats, y, en tant perillosa situació, el patriarca Noè no cremà les naus com Hernan Cortés, conformant-se en abandonar-la ell y la faram que l'acompanyava, quedant-hi com a sol guardià un drac, que s'enfonsà junt ab l'arca, en mitg d'una forta tempesta, en la paorosa gelera; y encara avuy, nosaltres els sentírem aquell dia a la tarda, s'ouen els bramuls esgarrifosos d'aquella fera, que retru-nyen per aquells indrets a l'apropar-se les tamborinades de ponent.

No passem més temps ab altres contes de fades que podria afegir-hi, y, trico trico, anem pujant per un pla quasi vertical fent l'efecte d'infranquejable.

El Club Alpí Francès, sempre amatent a tot lo que facilita les excursions, tots els anys fa pintar ab grans taques vermelles els indrets graonats aon s'han de posar els peus, fent-hi una verdadera escalada, curta si's vol (d'uns 100 metres), però lo suficient pera posar a prova la seguretat del cap, fent l'efecte de xucladors aquelles jaces y éstanyols de Cadí que's veuen al fons, ab un desnivell d'uns 400 metres, petits, blancs de neu y com encantats en aquell regne de la desolació. Com vehinatge y companys que'ls guarden les espatlles tenen els macius de Balatj y Barbet una llarga serralada ab cims que, uns ab altres, travessen de 2.000 metres, que s'anomenen Bassibés, Gallinassa, Set Homes, Tretze Vents, Roc Negre, Puig Sec y el de mal nomenar pic de Pèl de Ca, fins al coll de la Cirera, que, terrós, pelat y vermellenc, ovirem al lluny. Aquesta llegió de titans imposa de veres, sortint del rengle, en faisó de comanar-los vers la plana del Rosselló, el Canigó, llur alt capdill.

Eren les 7'45 quan arribàrem al cim de Balatj (2.785 m. d'alt.). Un crit de desitg sortí dels nostres cors. El dia era dels més clars, ni fet d'encàrrec; els pulmons s'assadollaren d'oxígen; el benestar, complet. El nostre primer esguard s'endrecà a casa nostra, y, si no vèyem Barcelona, teniem a l'enfront aquells dos pits de Catalunya, que ab bella imatge compara Mossèn Jacinto en la tant coneguda oda a la comtal ciutat, Montseny y Montserrat, que vèyem clars, retallats, tant coneguts com nostres fills, y fins n'estavem orgullosos, ja que en aquell grandió concert orogràfic no hi representaven cap mal paper.

El planell de la Pica tindrà uns 8 metres d'amplada, estant format per l'unió de dues arestes, l'una que s'abaixa sobtadament vers gargal, la de puig Barbet, y la de Balatj vers tramontana, enfonsant-se dretament vers la plana. En aquest alterós cim hi ha bastida ab pedra seca una barraca d'uns 9 pams d'alçaria, aon se poden refugiar tres o quatre persones. Nosaltres, ni vent trobàrem. Així es que a plaer paràrem les màquines, fent algunes vistes panoràmiques y de detall.

Resseguírem ab mirada de renovar antigues coneixences tot aquell esplèndit Pireneu, desde les Montanyes Malehides al golf de Lió, el Puigmal y les serres de Maranges; els puigs Peric y Carlit, el feréstec Bernat Selvatge, encapellat de neu, y tantes d'altres que es donen les mans, estrebant-se y completant-se pera formar l'important carena pirenenca que majestuosa s'extén pera rabejar-se en dugues mars.

A les 9'20 deixàrem aquell esplèndid mirador, despedint-me ab recansa dels dos excelents companys, Bordas y Soler, que, pera fer algunes fotografies de la Xemeneya, baixaren pel mateix camí de pujada, y jo, ab ganes de conèixer el nou de Balatj, emprenguí per

F. i. s. e. de J. Soler

LA VALL DE CADÍ DESDE LA PICA

aquest el retorn. Es un camí de montanya magnífic, que arriba fins al planell de la Pica, fet y conservat pel may prou alabat Club Alpí Francès, que si no fos per un troç de tartera y vorejar un bell altre la timba en qual vall corren les aigues vers Taurinyà, no hi hauria cap dificultat, ab un bon animal de cames fermes, en arribar fins a la Pica mateix, recorrent els 3'980 ks. que'l separen del Refugi

dels Cortalets. Tocant aquest camí s'extenia una gran congesta de puríssima neu; la vegetació anava augmentant per moments: els abets tornaven a comparèixer, el boix de Nuria, de flor atapahida y d'encesa grana, disputant-se ab el balasc florit, d'un groc intens, més calent que'l de la ginesta, a qual familia pertany, emperò sense olor de Corpus, vestint esplèndidament gran part de la desabrada vessant ab l'or y la sang de nostre escut y senyera.

A les 10'30 arribava a la font de la Perdiu (la de Balatj), que, com aital de montanya, es ben arreglada, y abundant l'aigua, d'immillorables condicions. Hi vaig fer una curta parada, y, baixant, trobí l'estany gran, poèticament situat sots la gelera y la Pica, y a uns 400 metres del Refugi, al qual hi entrava quan les busques del rellotge marcaven les onze.

En tot el camí no vaig trobar ànima viventa; emperò una obsessió m'acompanyava: feya poc que a vista d'aucell, y camí del cel, contemplava'l Rosselló, aquella terra que es sang de la nostra sang y òssos dels nostres òssos; cos en mal hora intervingut, estèril ressecció, aixerns vigorosos empeltats en branques de dos arbres tocats de mort, y de familia ben diferent, quals pells y fustes no sol daran may, ni may podrà establir-se un sistema de vida sanitosa. Y, tot baixant, baixant, bullia en ma escalfehida pensa la reconstitució d'una Catalunya rica y plena.

En el xalet tot era moviment: els arrendataris corrien d'ací y d'allà, destapant llaunes de conserves, matant pollastres y coloms, escaldant-los y plomant-los llestament. Bé's coneixia que quelcom de nou els treya de pollaguera.

— Y bé, — vaig dir; — que vos es arribat, que tant daliu?

— Ah! Figuri-s que fa cosa de mitja hora que'ns han avisat que pujava'l *chef* militar de Perpinyà. Sab, un general, ab un seguici de divuit o vint persones. Si fossin tots homes, fóra passador; emperò hi ha unes quantes *madames* y *demoiselles* que'ns fan por, perquè acostumen a ficar-se per tot, y lliguen les mans y res troben assahonat. Miri: vostè ja coneix el xocolat de França. Recordo que una vegada pujaren uns senyors de Barcelona, y ab ells una senyora que no volgué acceptar el xocolat que'm comandà perquè era clar com l'aigua. Demanà pera desfer-se'l ella mateixa, entrà a la cuina, y, veyent que no se li espessia, començà d'afegir-hi preses y més preses, fins a vuit o deu per un parell de xicres... y encara era clar, clar com l'aigua, y no s'en sabia avenir, fins que's convencé de lo que li havia dit abans de començar: que cada terra fa sa guerra, y que si volia xocolat espès hauria de pujar-se'l de Barcelona.

En Saporta sortia sovint adalerat ab els binocles als dits, y, no veyent-los pujar, entrava altre cop a dins, fins que, envers mitg-dia, descobrí les *corbeilles*, els genets y tot el seguici.

— Dintre d'un quart d'hora 'ls tindrem aquí: cal afanyar-nos. Dispensi-m.

Fou un quadro pintoresc l'arribada d'aquells excursionistes: el dringar dels cascabells, els harniets dels cavalls, els sombreros *chics* de les noyes, calçant flamantes espadenyes, empunyant alts bordons ab punxagudes gaspes; les *madames* ab abrics y guardapols, totes vestint ab la distinció d'aquella moda de París que es elegant perquè s'adapta a la figura de cada hu, fugint de la tonta unitat.

Ens despedírem dels amables hostalers, sortint en direcció a Vallmanya a les 2'30. Als cinc minuts erem al coll de Cortaletes, que deixàrem a l'esquerra, començant a endinzar-nos per bon camí que s'obre dins d'esplèndida y ombrívola pineda, en qual terror les violes, de modestia llegendaria y encès morat, hi són abundantíssimes, fent competència a les de Parma pel seu gran desenrotllament. Els clavells de pastor y les senzilles roses gabarrereres, ab ses punxentes y tendres brocades; les retallades y decoratives fogueres, naxent envellutades y arrodonides en forma de crossa ses novelles fulles; les estepes negres, ab ses flors blanques, y les blanques florint carmesines; les molces y líquens amortallant amorosides les escorxadets y bruniyides soques y brancatges, despulles de gegants morts, emperò drets encara, remembrant la fi, en mitg de tanta vida, malgrat esser arbres resistents a totes les inclemencies. Això y més veurem baixant sobtadament pel camí emboscats, atravessats en un indret per un gran xórrec que, venint dels cims de Barbet per Estabell, fins la fondalada de Llech, el cobria una important congesta, mitg presa encara, y que no cedí al nostre passatge.

A les 3'40 erem al Pla Cabrera, bell pla de montanya ab abundants pasturatges que engreixen nombrosos caps de bestiar de peu rodó, y forcat tot, recordant l'hermosura d'aquells parcs inglesos:

A l'esser al Pla Cabrera pot pendres altre camí, que es bastant més curt, pera anar a Vallmanya, seguint pel Roc Gros y Les Collisses, que's presenten ab capritxoses formes, trobant-se en aquesta travessa la font y jaça dites del Cu-cut, y una enrunada cabana coneguda, a tall d'inofensiva mofa, pel *Petit París*; la casa forestal, tocant els serrats dels Estanyols, y seguidament corprene-dores vistes, ara limitant-se per l'emboscada pineda, ara obrint-se esplèndidament sobre les valls de Llech y de Vallmanya. Donàrem per ben esmersat el temps que férem de marrada seguint el bon

Clas de J. Soler

VALLMANYA

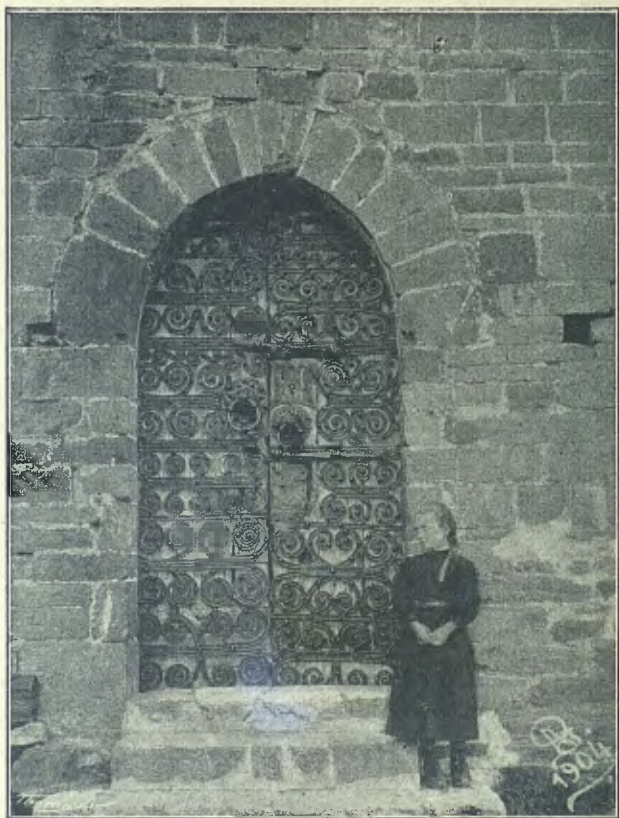
camí vehinal de Vallmanya, ja que, a més dels nombrosos saltants d'aigua, passat l'indret aon se trenca pera anar al coll de la Cirera, se segueix el camí en mitg d'una tartera de grossos carreus que dura més de mitja hora, que fa feredat considerar el devassall geològic, estruendós y aclaparador al rossolar aquells milions y milions de tonelades de pedra. El camí va baixant sobtadament fins a trobar el llit de la riera, que atravessàrem, passant enfront d'un escamot de focs, coneguts per can Perutxo, seguint per la vorera esquerra, y en 30 minuts arribàrem a l'Oratori de Sant Pere, y a les 7'15 al poble de Vallmanya (850 m. d'altitut), tenint corralons típics y de pobre aspecte. En la plaça's troben les posades Cafè Oliver y Hostal Canigó, que, dintre lo que permet la vila, no serveixen pas malament ni componen, a judicar pel Cafè Oliver, aont ens hostatjàrem.

Dia 5 de Juliol. — Sortírem de Vallmanya a les 7 del matí, ab dia que naixia rúfol y roinejant. Malgrat aquesta petita contrarietat, el senyor Soler féu una vista de la vall que es notable per la brillantor del conjunt, qualitat dels termes y fins la vegetació, diferenciada per sa tonalitat dintre'ls verds.

Seguírem la carretera en direcció a Vinçà, y a cosa d'uns 15 minuts, tots tres a l'una, enfocàrem els aparells fotogràfics pera emportar-nos-en una vista del repetit poble de Vallmanya, ab l'iglesia y encimat castell, ab sa enlairada torre y sa vall esplèndida, que té per capsalera, frontal y paraments el macís del Puig Barbet, ab ses clotades de blanca neu, Roc Negre, Puig Sec y el Pèl de Ca.

A cosa d'un kilòmetre y mitg del poble deixàrem la carretera, y, girant a la dreta, travessant el barranc, y per un camí dret y penat, pujàrem fins a trobar la carretera, passant abans el riu Fred, y arribant al poble de Labastida a les 9 pel coll de Palomeres y el collet de la collada d'en Xatart, seguint la carretera fins al poble de Prunell y Bellpuig, arribant-hi a les 11, compost de cases foranes, y sols reunides l'iglesia de la Santíssima Trinitat, l'escola comunal de noys y noyes, y la caseta del peó-carreter. Paga la visita l'iglesia, que té bastant recomanable l'absis romànic, ab cornisa sostinguda per pilastres, baixet cloquer en forma de pinyó, que sortosament trenca l'horitzontal de la davantera, y molt vistosos els batents de les portes, reforçats per bella ferralla estriada, y ab quals fillols, cargolant-los en forma de volutes, ara vers un indret, ara vers l'altre, demostra'l gust d'aquells cerrallers que en els segles XIV y XV forjaven el ferro y en feyen lo que era menester ab un art decoratiu que jo'l voldria per ara, com si'l ferro fos fang o perxes de faig, tant

vincladiçes al voler de l'home. La planta d'aquesta iglesia's veu clarament que fou engrandida, afegint-hi altra nau al costat de la primitiva, de canó seguit, que es l'acusada per l'absis; y la mateixa pobra portada, ab l'arc adovellat apuntat molt lleugerament, y ab

BELLPUIG: PORTA DE L'IGLESIA DE LA SANTÍSSIMA TRINITAT

els batents que no arriben a tancar la llum de la porta, es altra prova que acusa l'aditament, al meu entendre.

No volem deixar de significar l'importancia arqueològica que té una Santa Majestat, vestida a manera del segle XII, sense plects en els ropatges, el cintell lligat al davant, ab sos extrems penjants, les cames y braços envarats, la creu decorada per abdues cares, y sos quatre caps termenats ab quadrilàters decoratius que sobresur-

ten de l'ample de la creu. La santa imatge, esculptòricament considerada, no es pas de les més barbres. Té una devoció especial en tota aquella rodalia, fent-se anyalment un romiatge; y ab sos ulls cots, mitg clucs, y son cap un si es no es caigut vers l'esquerra, atreu a l'oració y reculliment. Aquest respecte, que inconscientment sentírem nosaltres, nos privà de traure-la de lloc, que ab tanta escassetat de llum se féu impossible fotografiar-la.

També's pot veure una creu processonal, segurament del segle XVI, que no fotografiàrem perquè, estant mal avesats ab exemplars força més interessants, no li concedírem gran importancia.

Dinàrem frugalment en la mateixa casa dels peons caminers, a l'objecte de no perdre temps, y, seguint la carretera pel mateix indret que havíem vingut, deixàrem la Santíssima Trinitat de Prunell y Bellpuig a les 12'35, arribant al poble de Sant Marsal a la 1'30, que's troba assegut al peu de la montanya de Batera, en un petit planell pelat, fred, ab construccions de regust feudal. Els 500 habitants que conté'l poble viuen dels cultius del segle, moresc, patates o trumfos y de la cria de bestiar. A les 2'42 erem a Taulis, poblet molt petit, perquè sols conté 175 habitants, ab conreus per l'estil del seu vehí. En aquest poble començà a roncàr forta tronada y a espessir-se'ls ruixats, en tals termes que'ns tinguérem de buscar soplug fins a les 3'45, que apaibagà la tempesta, eixint un sol rialler, il·luminant la misèria y el dol que en pocs moments escampà, extenent-se a grans comarcades la pedra seca, aquest gros flagell que llenca els núvols ab sos fatídics remes, precisament al bo de tocar els fruits d'un treball pesat y llarg, aon no's conten les hores que s'esmersen: desde que romp l'aua matinal fins que tanca'l llustre, el pagès es al troç, y fins els dies festius tota la passejada, tot l'il·lusió, se concreta a observar lo poc que durant la setmana se li pogués escapar. En aquests llargs moments, tot sentint la bunió de la pedra y distingint clarament els sinistres remes, recordava'l trist pressagi de l'il·lustrat amo del mas Pitot, parlant dels esplets y de tots els cabals que's tanquen a fòra. Pobres pagesos!

Seguírem sempre la carretera fins arribar a Palaldà a les 6'35 (211 m. d'alt.), antic Pauladà, derivat dels mots *Palatium Dani*, que allarga sos peus fins a banyar-los en la Tech, y's volta d'arbres y prats, pera comparèixer més gentil y rejuvenir-se de sa fundació, atribuïda als romans, testimoniant ho les sovintades troballes de medalles y monedes romanes y celtíberes. L'iglesia es un exemplar bastant interessant de l'art romànic decadent, ab portes ferrades y regruixes de murs excessius. No podem parlar de l'interior per estar

tancada la porta en aquella hora. Sobre la Tech s'aguanta encara un pont de construcció romana, y de l'època mitg-eval conserva dugues torres rònegues y esmotxades, y en sos afòres unes notables pedreres calcàries que s'exploten, donant un guix molt estimat en tot el Rosselló.

Atraversàrem el pont y ens trobàrem a Amelie-les-Bains, conegut també per banys d'Arles y banys del Tech, prenent en 1840 el nom de la reina Amelia.

Se troba a 32 kilòmetres d'Elna, a 8 de Ceret y a 38 de Perpinyà. Aquesta vila compta unes 1.400 ànimes, y, com sa vehina Palaldà, ha donat son sol medalles y monedes imperials en quantitat no despreciable en diferents represes, y darrerament un forn pera coure mahons, un molí pera grans, y peces de terrissa, com vaixela, àmfores y altres terres cuites.

Se conserva encara un troç d'aqueducte obert en la roca viva de la montanya, que semblava conduir les aigües de Montdoní a les termes romanes, y, en el mur de contenció pera nivellar les aigües ab les del canal, encara avuy es conegut ab la romana denominació de *Cascata d'Annibal*.

A les termes romanes s'hi han juntat modernament les conegudes per Pujade y l'Hospital Militar, bella construcció, la de més utilitat de França, ab espayoses dependències, ben entretingut parc y jardins, ocupant una superfície de sis hectàries, que pot allotjar còmodament fins a 400 soldats y 80 oficials. Aquest establiment fou bastit sots els plans ideats per M. Puiggari, oficial d'enginyers, ab la cooperació d'un altre enginyer de mines, M. François.

La mineralisació de les aigües d'Amelie són a base de sulfur de sosa, y classificades, naturalment, per sulfurades sòdiques, variant ses temperatures, segons les dèus, de 36 a 64 graus centígrades, y la mineralisació de 0'30 a 0'35 centígrams per litre. Si volguessim donar una nota de les afeccions pera les quals són recomanades, en particular pels metges francesos, crec que no'n posariem menys que totes les classificades pels patòlegs més eminents. Situem la vila tant ben sentada en la ribera dreta de la Tech y en el punt confluent ab l'altra ribera de Montdoní, coneguda també per la ribera de la Montalba, que pren nom d'un poblet que rega y fertilitza. Gracies a l'esplèndit montanyam que l'enrotlla no es fuetejada per la potent tramontana, que sense aturador capgira y s'emmena de soca a arrel tot lo que li vol plantar cara, capbussant els roures y arbres ben arrelats com si fossin febles canyigos.

El clima es generalment sec, y sols el ponent, que crema tota

vegetació y que ab motiu ens fa dir que, d'allí, «ni vent ni gent», y que coneixen ells pel vent d'Espanya, es lo que fadiga y enerva y trenca l'incomparable clima d'aquella estació termal.

Fa més de trenta anys que la vila va creixent, y com el seu territori es bastant limitat, en té d'emmanlleva als pobles vehins de Palaldà, Montboló y Arles.

Malgrat esser llarga la carretera, que seguïrem de Bellpuig fins a Amelie, no's fa pesada: al contrari, desenrotllant-se bastant enlairada, té a la dreta montanyes, pobles y arbredes que l'embeleixen, y a l'esquerra, en molts indrets, vistes variades sobre plans y fondalades arbrades, que allunyen lo més temible pera l'excursionista, l'impertinent monotonia.

A les envistes d'Amelie vegerem clarament, aigues avall, aquell atrevit pont de Ceret, «aquell que d'una gambada passa la Tech», segons felix expressió de Mossèn Jacinto, y que la musa popular rossellonesa li ha dedicat aquesta descriptiva corrandà:

Ay, adéu, pont de Ceret!
Estas fet tot d'una arcada:
de la mar a Canigó
no te veus que una vegada.

Vegerem bé'l pont de Ceret, y crec que es lo principal, perquè les guies sols citen una font del XIVe situada en la plaça Major, al mitg de la part murallada, surmontant-la un lleó que no té per on regular. Després de l'anexió del Rosselló a França hi inscrivieren aquesta llegenda: «Leo factus est Gallus. Venite Ceretenses!» (Le Lion s'est fait Coq (ou Gaulois). Venez, habitants de Céret!).

Aquesta font du'l nom de Font dels Nou raigs, sobreentenent-se que es pels nou grifols en que hi raja l'aigua seguidament.

El pont de que abans havem parlat es classificat, ab rahó, de monument històric. Té un sol arc, atrevidíssim, ab una llum de 45'45 metres y una amplada de 4 metres. De la clau de la volta al nivell de les aigues ordinaries es de 22'30 metres. Aquest pont no falta qui l'atribueix als romans, apoyant-se en tenir l'arc en plena cintra, lo que no es una gran rahó, ja que'ls constructors gòtics el coneixien perfectament, veyent-se'l en diferents edificis de l'Edat Mitjana agermanat y empleat al mateix temps que l'ojival. L'eminent y savi arqueòlec M. Salsas ha demostrat indubitablement que se construí l'any 1321; treball que pagà la vila de Ceret y altres pobles de l'Alt Vallespir.

Aquell pont, lo mateix que'l del Diable de Martorell, com tot

lo que es atrevit y se separa de lo corrent, té la seva tradició, que acaba intervenint-hi'l diable, construint-lo en una nit, ab l'obligació de quedar-se ab la primera ànima viventa que l'atravessarà. Sempre ha de quedar llest a mitja nit y sentint-se fetor de sofre cremat.

Obra de J. Soler

COLEGIATA DE ARLES-SUR-TECH: SANTA MARIA

Sortirem atravesant la vila d'Amelie, y per magnífica carretera arribarem a Arles-sur-Tech (277 m. d'alt.) a les 7'45 de la tarda.

No parlaré de l'Arles monumental; el bon amic y il·lustrat consoci senyor Vidal ho féu com jo no n'eixiria. Per lo tant, conserveu l'impressió agradable que sapigué donar-li juntament ab les magnífiques projeccions del no menys excelent y intel·ligent excursionista en Juli Soler.

Visitàrem y nos distingí amablement el nostre delegat a Arles, el reverent Esteve Casaponce, rector d'aquella parroquia, un català molt il·lustrat y amant entusiasta de les nostres tradicions.

En les arrancades de l'arquivolta de la porta de la parroquia s'hi veuen dos monstres mitg ensopits, que eren el terror d'aquelles rodalies, perquè's menjaven totes les criatures, fins que'ls patrons de la vila, Sants Abdon y Senèn, s'en compadiren, matant les feres y tornant el país a tindre el goig de veure créixer la mainada, com bella florida en desolat jardí.

Part d'afòra del'iglesia hi ha la tomba ab les reliquies dels dos cossos sants, y en el parament de l'esquerra del pati, empotrada en la paret la figura del comte Guillem Gaucelm, mort en 1211, conegut vulgarment per Tallet del nas ratat. No crec en la suposició de que fos trencat el nas per la mainada a cops de pedra: lo refondit es massa regular y geomètric pera creure en tal malesa. Es molt significatiu que'l tal comte tinga l'emplaçament sobre'l sepulcre dels repetits patrons, y que'l seu cos estigui encreuat per tres daus de pedra esculpturada, fent-li de nimbe aquest signe de redempció.

La tradició diu que an aquest comte descregut se li menjava la cara un lupus (*mal lleig, que sola terra sigui*), no volent aplicar el remey que bona gent li aconsellava, això es, rentar-se'l rosegador mal ab un líquit que seguidament segreguen les despulles d'aquells dos sants cossos. Veyent-se atrapat y créixer per moments l'afecció corrosiva, se determinà practicar la piadosa cura, y lo cert es que guarí d'aquest mal, qual origen es remot, perquè ve ab l'humanitat. Crec la tradició miraculosa, que es molt racional.

Dia 6 de Juliol. — Sortida d'Arles a les 8 del matí; arribada al mas de les Baumes a les 9. Seguint primer la carretera que va a la Preste, y prenent a la dreta la de Corsaví, a cosa de 10 minuts de dit mas se troba la notable falla de la Fou, qual contemplació imposa de veres per sa fondaria, que no baixa de 200 metres, y ses cingleres dretes, esquerdades y baumades en molts indrets, que augmenten la feresa d'aquell treball, que les aigues poden fer a copia de segles, obrant en una constitució calcària tant abonada. Per aquesta immensa falla corren en sa fondalada, estreta en molts indrets, les aigues del Riu Ferrer, que s'amaguen moltes vegades pel boscatge que s'enrama en tots indrets. El que pateix de fluixedat del cap cal que no s'atanci a les vores d'aquest congost, per esser drets els cingles y d'una fondaria tant grossa que les alzines, roures y pins del fons semblen arbres japonesos o plantes de jardí. Part de sobre de l'immensa falla's veu el poblet de Corsaví, de bell

aspecte per aquest indret. A les 10'15 deixarem aquest interessant fenomen geològic, y, desfent el camí, seguirem altra part de la dita carretera de la Preste, y prenguerem a l'esquerra la del Pas del Llop, en qual pont hi erem a les 12, y seguint en direcció a Sant Llo-

ARLES-SUR-TECH: FIGURA SEPULCRAL DE GUILLEM GAUCELM
CAVALLER DE TALLET

renç dels Cerdans, en qual joliua vila hi arribarem a les 2, trobant abans la Farga del Mitg (1'15). Artísticament aquesta vila no té res digne de fer-ne esment; però sa situació es atractiva y d'aspecte acomodat sos habitants, ja que, además dels productes agrícoles, compta ab una industria de filats y teixits del senyor Garcerie.

A les 4'30 deixarem Sant Llorenç, y per bona carretera'ns

encaminàrem a Custoges, arribant-hi a les 5'30, a 22 kilòmetres de Prats de Molló, 35 de Ceret y 60 de Perpinyà, ab un cens de 500 ànimes. L'aspecte es pobre de veres, l'industria d'espardenyer es la que's veu més extesa per aquells portals de trencats corralons y placetes, que fan l'efecte d'una població egípcia.

Malgrat aquesta apariència actual, tingué'l seu temps esplendorós en la dominació romana, y gracies a esser la patria de la mare del Sant Pare Damàs, s'hi bastí una iglesia, que no creyem siga l'actual, que data del segle XII, ja que fou consagrada en 1132 per Udalger, bisbe d'Elna, y el pontificat del papa Damàs fou del 366 a 370. Per lo tant, no puc compartir l'opinió d'alguns autors que la suposen en part del segle IV. Aquesta construcció té un interior molt interessant, ab valenta volta apuntada y senzilla decoració. La portada es doble: entre dugues parets forma un *pronaos*, per més que aquest porxo no formés part del primitiu plan. La porta principal queda enquadrada per quatre columnes ab capitells corintis-romans, sostenint una grandiosa arquivolta emmotllurada y ornamentada esplèndidament, ab tal riquesa que ja se separa del nostre romànic, recordant mellor altres exemplars similars del Nord. L'àbsis, ab sos arquets, coronisa y contraforts de rústega simplicitat, harmonisa perfectament ab tot l'exterior del temple, dedicat a la Verge Maria y declarat monument nacional.

La torra-campanar s'aixeca robusta y esplèndida, ab sos fines-trals d'arc arrodonit, ben relligats per sos angles ab aquella traça dels constructors d'aquells temps. Les pedres tenen un to daurat que'l fa més decoratiu, y tot ab aquell art que tant ens encanta, fent del monument de Custoges un exemplar que'ns deixà ganes de tornar-hi com més aviat millor, sobre tot pera fer-ne fotografies que'ns permetin estudiar-lo més detingudament.

Ab recança deixàrem Custoges a les 6'30, pel coll de la Creu, frontera ab Espanya, y per un camí impossible baixàrem a la Molina de Riumajor, no sense que abans l'amic Soler tregués una vista que comprèn el Canigó y el Vallespir en el primer terme. La recança de deixar Custoges era sols pel monument, ja que per lo demés bona feresà'ns causava pensar que hi tinguessim de sopar y dormir. Afortunadament, a 25 minuts d'aquell poble, y en territori nostre, hi ha la casa coneguda per la Molina de Riumajor, nom que pren d'aquest riuet, malgrat lo *major* del nom, tant escas d'aigua, que vaig fer de Pont de Ceret una curta gambada de les meves, sense mullar-me poc ni molt, y això que havia plogut y pedregat. En altre temps deu esser ben ressec el tal Riumajor. Recomanem

als excursionistes que no facin may nit a Custoges, baixant sempre a la dita casa de la Molina, qual tracte es bo y els preus reduits.

Dia 7 de Juliol. — A les 5'50 deixavem la Molina; a les 6'20 erem a Coll Roig, vegent una gran casa de baixos que servia pera'ls carrabiners: avuy està abandonada y cayent, com a cosa de l'Estat. El camí que seguirem es emboscats, pujant fins al coll que acabem de nomenar, y baixant després fins a Tapis, poblet de curt vehinat, ab senzilla iglesia romànica y portes ferrades, que vegerem de passada, a les 7'35. Seguirem per un camí ben bo, com de montanya, y fins bonic, per esser arbrat y d'esplèndida vegetació, vers Massanet de Cabrenys, en qual vila entràrem quan tocaven les 9. No'ls parlaré de la barra que en jorn mal humorat llençà Roldan desde Ceret, anant a caure precisament al mitg de la plaça d'aquesta vila, en la qual se conserva encara. Així mateix no diré res de les marques de les ferradures que encara's poden veure en la montanya que atravessà aquest forçut y ferotge Roldan, de llegendaria recordança.

Massanet, com a poble, té encara alguns reconets típics, y entre ells la placeta. Els voltants de la vila estan coberts de sureres de qualitat immillorable pera la confecció de taps y altres aplicacions. Abans d'entrar a la vila passàrem per una sureda de la qual no'm vaig poder estar de fer-ne una vista. Llàstima que les petites dimensions d'un clixé no pugui acusar la grandiositat d'aquelles alsines sureres.

Sortirem de Massanet a les 12'25 en una tartana que, per esser la festa d'un poble vehí, anava curullada, vessant de cames y braços per l'un extrem y l'altre. Paciencia! A la 1'35 passavem per Darnius el pont de Capmany; a les 2'20, pel pont de Morunys; a les 3 arribavem a Figueres; a les 4, temps just pera pendre l'exprés, que ens retornà a Barcelona.

Ja en el tren, encara miravem l'indret del Canigó, tot recordant la posada de la cançó popular:

« Montanyes regalades
són les del Canigó,
que tot l'estiu floreixen,
primavera y tardor.
Adéu, adéu, montanya
ont he deixat mon cor!
Al pensar jo en ella,
ne ploro de tristor. »

ALFRED GAZA

FOLK-LORE MEDIC CATALÀ

(Continuació)

Coneguts y tinguts en gran respecte per totes les regions d'Espanya són els subjectes nomenats saludadors. Se li diu *saludador*, o *setè*, al setè fill varó, quan no ha sigut el número de parts intercalat pel de cap noya; y aquell diuen que té una creu al paladar, o a sota de la llengua, per tot lo qual està dotat d'especials virtuts. S'ocupà del saludador l'eminent cirurgia andalús Dr. Frederic Rubio, en ses interessants *Cartas sobre Medicina Popular*. En parla en sos escrits referents a supersticions el ja citat metge galleg Rodríguez López; y l'entès secretari de «Folk-lore Castellano», don Eugeni Olavarría, fa una pintura tant exacta del saludador, que, canviant-la un poquet, queda ben retratat el de la nostra terra.

Del saludador se creu que ab les mans pot agafar un ferro roent de foc, o refredar-lo ab la llengua, sense cremar-se; que si aplica la seva saliva a les ferides y llagues, les cura depressa; que ab son halè té poder pera guarir moltes malalties; ab el mateix halè pot estroncar les fonts y, xuclant, fer-les revenir. Aon manifesta més el seu poder el saludador es en els casos de rabia. Ell coneix, a simple vista, si'l malalt que li presenten està amenaçat o no d'hidrofobia; ell, mediant una benedicció o tirant saliva en una gibrella d'aigua, hi veu en el fons la figura del goç que mossegà, y pel seu aspecte coneix si era o no rabiós; ell, ab el sol auxili de la *gracia* que Déu li ha donat pera curar els mals, xuclant la ferida, li treu el verí que hi deixà l'animal; y ell, quan arriba l'estiu, que es l'estació més perillosa pera'l desenroutament de la rabia, segons diuen, va de poble en poble benhint els ramats y *saludant-los* ab son halè en nom de Déu, ab lo qual els preserva de la terrible hidrofobia.

Els saludadors que gosen de més prestigi són els que, a més d'esser *setès*, han nascut en Divendres Sant, arribant al punt més alt si fou a les tres de la tarda, hora precisa en que morí Jesús. Com que aquests *setès*, veritables o falsos, acostumen a viure ab l'esquena dreta, han donat lloc, sens dubte, a que'l poble diga d'un que es gandul: «Deu haver nascut en Divendres Sant, ab l'espina al davant». Tenen, igualment, molta fama els nascuts en la nit de Nadal.

En alguns departaments de França també hi ha saludadors. Diu *Le Journal du Loiret* que'l setè fill es suprem, perquè té en

alguna part del seu cos la senyal d'una flor de lis, y, a semblança dels reys de França y d'Anglaterra en temps anteriors, gosa del do de curar, no més que bufant sobre la part afectada o permetent al pacient que toqui la seva flor de lis; y en alguns, particularment per la Setmana Santa, son poder es més efiç, y pel Divendres Sant, desde mitja nit a la matinada, la cura es segura.

No sols existeixen saludadors, sinó també *saludadores*. A França, segons se veu en les *Superstitions Anciennes et Modernes*, de 1783, les dones setenes tenen, o tenien, el privilegi de curar els penellons dels peus; y a Anglaterra una herbolaria de Plymouth, en 1876, fou processada y condemnada per haver fet pagar una moneda d'or a un pobre home, ab el pretext de curar-lo, ja que reunia la condició d'esser sèptima filla de la sèptima filla d'una sèptima filla.

Ara de poc he sabut que a la nostra terra també hi ha saludadores. A primers del present any 1906 se repartiren per Manresa unes tarjetes d'una saludadora que s'hi havia establert, consistint la seva gracia en fer tornar la llet a les dones, cabres, vaques y burres que se'ls hagués retirada. L'Alcalde no's degué convèncer del poder *lactífer* de la saludadora y li féu plegar el ram al sentdemà d'haver-se anunciat. Les tarjetes diuen textualment: «Gran Saludadora de nacimiento. Se devuelve la leche á las mujeres que la han perdido, cabras, vacas y burras. Verdad. Horas: de 9 á 12 y de 2 á 5. Días festivos: de 9 á 1. Carretera de Vich, 231, casa de Viola, con dos puertas de hierro, frente la capilla de los Dolores, Manresa».

L'ús dels banys ha anat en molts pobles tant aparellat ab ses cerimonies religioses, que en els temples d'Aclepios y d'Esculapi, de Grecia y de Roma, havia de banyar-se'l malalt abans de començar cap tractament, aixís com les dones israelites tenien el dever de purificar-se ab aigua de riu en ses èpoques catamenials; y a Manresa mateix les dones jueves en l'Edat Mitjana possehien banys propis pera elles en el lloc nomenat la Grau dels Jueus.

Ignoro si'ls antics prenen un nombre determinat de banys. Avuy a Catalunya y a tot arreu d'Espanya hi ha la preocupació de que no pot banyar-se dugues vegades al dia, perquè'l segon bany destrueix l'efecte del primer, y que han de venir a senàs, essent el nombre clàssic pera tota mena de banys el 9: ni un més ni un menos.

Se prenen nou dies, o *una novena*, de llet de burra, d'aigua de sarsa y de mil menes de potíngues; y fins pera curar l'ictericia, o fel-sobreixit, s'ha d'orinar nou matins de carrera abans d'eixir el sol,

al peu de l'arbre anomenat *lledoner* o *llironer* (*Celtis australis*). La mateixa operació fan a Galicia, però sobre una mata de *malrubins*, (*Marrubium vulgare*), dient cada dia tres vegades, sense pendre halè:

«A visitarte vengo, marrubio,
entre la luna y el sol,
que me quites la terciana
y me vuelvas el color.»

M'he trobat en dugues ocasions ab malalts de trencadura o hernia estrangulada, que tenien el tumor herniari ab una gallina morta a sobre, ab plomes y tot, y allí hi havia de restar per espay de nou dies, passats els quals havia d'estar curada la trencadura, o al menys quedar reduïda. En el primer cas vaig visitar al pacient el mateix dia que li posaren la gallina, podent convence-l de que's deixés operar, ja que no fou possible la reducció: li ferem la kelo-tomia, se curà, y encara es viu. L'altre malalt portà la gallina tots nou dies, al cap dels quals, que fou quan el vaig veure per primera vegada, feya una fetor que empestava: llavors més metges hi haguessin hagut pera visitar-lo; però hi havia una gangrena terrible, ab totes ses conseqüències, y el pobre morí, no obstant de que'ls de la familia li posaren la gallina *negra*, perquè negra els digueren que havia d'esser pera que fos la cura ben assegurada.

Es general creure en l'influència de certs colors en les malalties.

A la gallina negra, deixant de banda sa significació demoníaca, li atribueix el poble propietats extraordinaries. En moltes encontrades de Catalunya y Castella 'l primer caldo que pren una partera ha d'esser de gallina negra (en cambi, a Barcelona, l'acostumen a triar completament blanca), perquè evita'ls dolors després del part. Diu en Jesús Rodríguez que a Galicia al que pateix de mal de costat li apliquen al punt dolorit una gallina negra oberta en canal. Georges Black consigna que, segons el parer d'alguns experts de Nova Anglaterra, la sang d'una gallina perfectament negra serveix pera curar el reumatisme, els brians y qualsevolga altra malaltia exterior; y's troba en l'*Archivio delle Tradiz. Popol.*, que en els Abruzzos s'usa també la cresta de la gallina negra contra 'l mal de cap.

L'influència del color negre en medicina no's concreta pas a la gallina. Es convenient que les teles de moltó, que tant bé diuen que van per moltes malalties, procedixin d'un animal negre; ha

d'esser negre'l bou qual sang cura la tisis, negre'l gat qual cervell fa desaparèixer la bogeria, negre'l mocador que s'entortolliga al coll dels que tenen angines o altres mals de la gola, y ha d'esser d'un porc negre'l caixal que's porta a la butxaca pera fer passar el mal de caixal.

Quan se fa una untura en algun punt del cos atacat de reuma, o d'altra mena de dolor, s'acostuma a Catalunya y a Galicia a cobrir-lo ab una bayeta groga calenta; a Andalucia la posen també groga, però xopa d'orins; y, al presentar-se alguna passa de rosa o sarampió, a Castella y a altres punts d'Espanya emboliquen les criatures ab una bayeta groga, pera que no agafin el mal, y si'l contreen els priva de que segueixi endavant.

El color vermell representa un gran paper en el tractament de diferents enfermetats. En nostra terra'ls malalts que tenen la rosa els envolcallen ab bayeta vermella, y lo mateix fan a Galicia; y en aquest punt s'usa molt un coixí vermell pera atreure la verola a la pell y pera que no vinga una retropulsió del mal.

En Pettigrew (*Superstitions connected with the History and Practice of Medicine and Surgery*) conta lo següent: «John de Gaddesden, quan el fill d'Eduard II estigué malalt de verola, ordenà que la roba del seu llit fos vermella, y, a lo que sembla, tant bon resultat va produir el tractament, que'l príncep se restablí per complet, sense que li quedés cap senyal de sa perillosa malaltia. També a darrers del sigle passat (se refereix al XVIII) l'emperador Francisco I, que sofria la mateixa enfermetat, fou embolicat ab un vestit d'escarlata. Però aquest cas no va fer gran tro, perquè l'emperador se va morir. Una autoritat japonesa testifica que'ls noys de la real casa atacats de verola eren portats abans a habitacions en les quals els sostres y les parets estaven coberts de vermell, y tots els que s'hi acostaven anaven vestits d'escarlata».

Lo que diu en Pettigrew, aixís com les costums de Galicia y de Catalunya respecte a l'empleu del color vermell en la verola y en el sarampió, uns ens ho explicaran dient que'l vermell, desde la més llunyana antiguetat, com representant del calor, se considerava que era calent per sí mateix; altres diran que en molts pobles consideraven el color vermell útil en les malalties y malefícis, pel caràcter que li atribuïren d'esser contrari als mals esperits, productors d'aquells mals; y altres manifestaran que'l vermell té caràcter sagrat, per simbolisar la sang de Jesucrist. Sense poder-ho assegurar, ni molt menys, ¿no podria ben bé esser que la gent senzilla hagués experimentat, tant aquí a Europa com a l'Asia, els bons resultats

del vermell en les malalties exantemàtiques, qual tractament científic més modern consisteix en inondar de llum d'aquell color la cambra del pacient atacat de tals dolences, o sia en la fototeràpia vermella?

Hi ha la falsa creencia, que no sé en qual fonament s'apoya, de que les persones que tenen els cabells rossos són propenses a encomanar-se polls. Ho diu l'adagi: «Cap ros, cap pollós», ab la variant: «Cabell ros, cabell pollós», que confronta ab el castellà: «So el cabello rubio, buen piojo rabudo».

N'hi ha que tenen preocupacions respecte a les persones y a les besties de cabell o de pèl roig, y retreuen aquestes dites: «Home roig, no't faci goig», «No't fiis d'aigua que no corre, ni d'home que porta la barba roja», «Home roig y goç pelut, primer mort que conegut», «No't fiis d'home roig, ni de ca roig, ni de pedra rodoladiga». Els castellans diuen: «La persona sanguínea (roja) y el perro lanudo, primero muerto que lo vea ninguno», «De este pelo (roig), ni gato ni perro», «Galgo barcino (clapat de blanc y roig), malo ó muy fino».

Els francesos y els alemanys tenen mala deria ab els subjectes de barba roja y cabells negres. «A barbe rousse et noirs cheveux, ne te fie si tu ne veux», diuen els uns, y els altres: «Schwarzer Kopf, rother Bart, böse Art» (Cap negre y barba roja, mala condició).

Tant a Catalunya com a França també n'hi ha que, fixant-se tant sols en el color roig pera reconèixer les qualitats de les persones, en formen un concepte tant poc precís, que se sembla al diagnòstic establert en la consulta dels metges d'*El rey que rabió*, y ho expressen ab aquestes disjuntives: «Home roig, o es molt savi o es molt boig», «El roig, ab el pèl que té, bé pot ser home de bé», diuen aquí, y els francesos: «Roux, tous bons ou tous méchants».

Per lo que atany a Anglaterra, diu Conway (*Demonology and Devil Lore*): «En el Shorpsshire se nega el permís a un home de cabells roigs pera entrar el primer dia de Cap-d'any, a fi d'evitar que hi hagi un mort abans d'acabar l'any; perquè'l roig es també'l color de Judes, a qui delatà la sang».

El color del cabell de Judes, y no pas res més, es lo que ha donat lloc en tants variats països a les preocupacions respecte els cabells y el pelatge roigs.

OLEGUER MIRÓ

(Acabarà)

BIBLIOGRAFIA

REVISTES DE CAMBI

Cultura española. — Núm. 2, 1906.

En reg desmereix aquest número de l'anterior, de que oportunament varem donar-ne compte, divent esmentar especialment els següents treballs: Secció d'Historia: *Los solariegos en León y Castilla*, per F. Aznar Navarro; *Ordenanzas para la casa y corte de los reyes de Aragón* (siglo XIII y XIV), per F. Carreras y Candi; *Bibliografías históricas regionales. Aragón. III. Archivos*, per E. Ibarra. — Secció de Literatura: *Del paisaje en la novela*, per E. Gómez de Baquero; *Poetas y poesías*, per R. D. Perés; *El general Mitre*, per M. Ugarte. — Historia Literaria: *Sobre los orígenes de «El Convidado de Piedra»*, per R. Menéndez Pidal. — Sección de Arte: *Los letreros ornamentales en la cerámica morisca española del siglo XV*, per G. J. de Osma; *Los pintores españoles. Crisis del modernismo*, per J. Valenzuela; *La escultura en Galicia*, per Elías Tormo; *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, per E. Serrano Fatigati. — *Miscelánea*. — Filosofía: *El lulismo exagerado*, per M. Asín Palacios. — *Varia*.

Boletín de la Sociedad española de Excursiones. — Números d'Abril, Maig y Juny.

Descubrimientos arqueológicos en la Catedral de Palencia. Dos iglesias subterráneas, per F. Simón Nieto; *Estudio de la miniatura española desde el siglo X al XIX*, per C. Boutelou; *Formación del arte ojival español*, per E. Serrano Fatigati; *El primer monasterio español de cistercienses. Moreuuela*, per M. Gómez Moreno; *Alhambra de Granada*, per A. García Alix; *El palacio árabe de Ecija. Portadas artísticas de monumentos españoles*, per E. Serrano Fatigati.

Com sempre, acompanyen a cada número boniques fototopies representant obres artístiques de primer ordre.

CRONICA DEL CENTRE

MAIG DE 1906

EXCURSIONS

A GELIDA, PUIG D'AGULLES Y CORBERA. — El dia 13 va tenir lloc aquesta sortida, ab l'assistència de nostres consocis senyors Torras (César A.), Mitjans, Bombach, Pujols, Gimenez (pare y fill), Danés, Torrus (Melcior y Josep), Llatas, Valls, Biosca y Vidal y Riba. Sortiren en el primer tren cap

a Gelida, visitant la població y el seu antic castell senyorial, pera dirigir-se després, per entremitg de pintoresques boscuries, cap a la carena y cim de Puig d'Agulles, que es el dominant de tota aquella extensa regió. Del cim indicat davallaren nostres companys vers l'antiga iglesia romànica de Sant Pons y pintoresc poble de Corbera, visitant les runes del seu castell y els objectes arqueològics que's guarden en sa iglesia parroquial. De desde Corbera, y després de visitar la preciosa creu de terme que's troba ben propera, se dirigiren cap a la carena que separa aquella vall del Llobregat, y, passant pel rialler poble de Pallegà, arribaren a Molins de Rey, d'on retornaren a nostra capital en un dels darrers trens que surten d'aquella vila.

A BREDÀ, REMINYÓ, ORSAVINYÀ Y PINEDA. — Se realisà aquesta excursió el dia 27, assistint-hi's socis senyors Danés, Degollada, Pizzala y altres varis, que feren tot l'itinerari projectat, sortint en el primer tren fins a Breda, visitant la seva notable iglesia, y, passant pel Gorc del Comte o de Perxa Estor, se dirigiren vers els pobles de Reminyó y Orsavinà, davallant a nostra costa per la vila de Pineda, ont agafaren novament el tren que's retornà a nostra ciutat.

SESSIONS Y CONFERENCIES

IMPRESSIONS D'UNA EXCURSIÓ AL MONTSENY. — El dia 4 nostre consoci D. Joseph Fontanet continuà ressenyant l'excursió realisada per les encontrades de nostre gay Montseny, descrivint l'itinerari de desde'l santuari de Santa Fe cap al de Sant Marsal, Viladrau y Sant Hilari, donant compte de tot lo que de notable's troba, al mateix temps que anaven projectant-se una serie de vistes fotogràfiques d'un bon gust ben remarcable, degudes a nostre consoci D. Joseph Batllés, un altre dels companys que realisaren aquesta profitosa excursió.

UNS QUANTS RECONS DEL PIRENEU DE LLEIDA. — Nostre benvolgut consoci y expert excursionista D. Antoni Bartomeus donà dugues conferencies els dies 11 y 18 descrivint unes excursions realisades per les pintoresques afraus del nostre Pireneu. En la primera d'aquestes conferencies el doctor Bartomeus descrigué l'interessant itinerari comprès entre les valls del Segre y les del Noguera Pallaresa, traspasant el Montsec pel coll de Terradets y seguint vers Tremp, Pobla de Segur, Sort y Rialp, pera arribar-se fins al renomemat santuari de Sant Joan de l'Herm y retornar després cap a Llavorsí y Espot, ont acabà la seva ressenya.

En la segona conferencia descrigué ab gran nombre de detalls y atinades consideracions ben profitoses pera l'excursionista tot el trajecte de desde la vall d'Espot a les de Caldes, Ribagorça y Viella, acabant sa pintoresca descripció a l'arribar a n'aquesta capital de la vall aranesa. El doctor Bartomeus va presentar en el transcurs d'aquestes agradoses conferencies una

colecció ben nodrida y escayenta de vistes fotogràfiques d'aquelles encontrades, que anaren projectant-se durant les sessions.

UN VIATGE A TURQUIA Y A L'ASIA MENOR. — El dia 25 nostre consoci la senyoreta D.ª Teresa Amatller llegí un ben escrit treball, original de la mateixa, donant compte d'un viatge realisat vers les interessants regions de Turquia y Asia Menor, presentant una colecció de pulcres vistes fotogràfiques tretes durant el mateix pel seu pare y benivolgut consoci D. Antoni Amatller.

Començà sa tasca la distingida conferenciant traçant els itineraris més recomanables pera dirigir-se desde París a Constantinopla, y començà sa descripció per la capital vienesa, atravesant els territoris d'Austria-Hungria y Servia, pera entrar a Turquia y dirigir-se vers sa capital, tot anotant lo més notable y interessant que podia observar-se durant el trajecte recorregut. De Constantinopla va fer-ne un acabat estudi baix tots conceptes, remarcant ses costums més característiques y sos monuments més importants.

En la darrera part del seu treball la senyoreta Amatller va ressenyar la visita a la ciutat de Brousse, antiga capital d'aquell imperi, y acabà descrivint la cerimonia del Selamlik, que té lloc al visitar el Soldà la meçquita Ahmidie 'ls divendres de cada setmana.

Molt sentim que'l poc espay de que disposem y la naturalesa d'aquests extractes no'ns permetin donar als nostres llegidors una idea més completa del notable treball de la senyoreta Amatller.

UNA EXCURSIÓ AL MESTRAT Y PORT DE BECEIT. — El dia 30 el soci don Joaquim de Gispert donà la seva anunciada conferencia, ressenyant sa interessant excursió vers les serralades dels ports de Beceit, de qual sistema orogràfic començà per fer una completa descripció. Passà després a ressenyar sa excursió desde Benicarló vers Sant Mateu, santuari de Vallirana, Morella y Benifassà, de quals llocs y construccions més notables, baix el punt de vista històric y arquitectònic, ne feu acabada ressenya, detenint-se principalment al descriure la capital del baix Mestrat y residència de l'Ordre militar de Montesa, ab sos grans casals y sa parroquial iglesia; les construccions militars de Morella y el famós convent de Benifassà, ab ses preuades joyes arquitectòniques; llocs tots ells qual importància posà ben bé de manifest el senyor Gispert en sa notable conferencia.

«LO GENI CATALÀ». — En la sessió celebrada'l dia 16 nostre consoci'l Dr. Falp y Plana va donar a conèixer el seu poema acabat de publicar *Lo Geni Català*, obra basada en una excursió realisada a través del Cardener, en la qual se vol sintetisar en forma poemàtica l'esperit de la nostra Catalunya renaixenta. El senyor Falp y Plana exposà'l plan general de la seva obra, després de lo qual D. Emili Pereles llegí diversos fragments de la mateixa, mentres anaven projectant-se diferents vistes fotogràfiques, tretes

pel senyor Mas, dels llocs on se desenrotlla l'acció del poema y que acompanyen la publicació acabada d'aparèixer.

LA CREACIÓ PICTÒRICA DE LA VERGE CATALANA PER EN LLUÍS BORRASSÀ, PINTOR CATALÀ DEL SIGLE XV. — Notable baix tots conceptes va esser la conferència que D. Salvador Sanpere y Miquel va donar en el nostre CENTRE la nit del dia 23. Començà nostre distingit soci honorari fent l'història de la representació de la Divinitat dintre de l'edat del classicisme y de l'era cristiana, estudiant la tradició artística dintre d'aquelles èpoques y les representacions plàstiques de la figura de la Verge, en les quals els seus autors, com els grans artistes Nicolau Pisano y Duccio di Buoninsegna, s'inspiraren en les mateixes obres y motllos dels antics clàssics.

Passà després el senyor Sanpere a parlar d'una troballa documental d'un pintor, en Lluís Borrassà, autor de varies obres verament artístiques, com els retaules de Sant Llorenç dels Piteus, de Santa Clara, de Sant Cugat, de Cardona, de Manresa y altres, y presentà an aquell com una de les nostres grans figures, fent avinent les grans qualitats, l'originalitat y les perfeccions de les seves obres, sentant l'afirmació de que'l jorn que sia ben coneguda la figura del gran Borrassà, serà considerada com una de les glòries pictòriques més llegendàries de la nostra Edat Mitjana.

El senyor Sanpere feu projectar durant la sessió una serie de còpies fotogràfiques de les obres a que havem fet referència, les quals, junt ab la presentació del retaule de la Pasqua, propietat de la parroquia de Santa Agna de nostra ciutat, corroboraren encara més les afirmacions del distingit conferenciant.

FOLK-LORE MÈDIC CATALÀ. — El dia 7 el soci delegat a Manresa D. Oleguer Miró y Borràs va donar a conèixer un ben escrit treball sobre aquell interessant tema, presentant en forma ben agradosa un aplec d'usos antiquíssims, de supersticions y pràctiques mèdiques respecte la manera de curar tinguda vulgarment pel nostre poble. Estudià'l senyor Miró les pretendudes influències del temps, del sol, de la lluna y dels planetes, com també de l'aspecte religiós de la qüestió, principalment en l'esperança de la intercessió de la Verge y dels Sants en la curació dels nostres mals y enfermetats, tot lo que va presentar en forma castiça, pròpia dels coneixements de dit senyor en la matèria per ell exposada.

RONDALLES LÈTTIQUES. — En les sessions que la Secció Folk-lòrica va organitzar pera 'ls dies 14, 21 y 28, el soci D. Fidenci Kirchner exposà 'ls orígens, història y mitologia del poble lèttic, passant després a ressenyar la seva interessant rondallística, principalment les cèlebres llegendes de Kirbad y altres narracions populars de gran valor folk-lòric, presentant una manifestació completa de la característica d'aquell poble dintre de la mitologia general.

CANÇONÍSTICA POPULAR. — En les mateixes sessions a que anteriorment hem fet referència, varen donar-se a conèixer uns bells aplecs de cançons populars recullides per en Bonaventura Riera y en Vicens Plantada y Fonolleda. Totes elles foren cantades per la senyora Maria Vila de Masó, acompanyada pel mestre senyor Masó y Goula, que feren passar agradosa estona a tots els que assistiren an aquelles sessions.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Durant aquest mes han continuat donant-se sense interrupció aquestes interessants converses, a càrrec de D. Pelegrí Casades y Gramatxes, baix el següent programa:

Dia 5. Conversa XXVI. — Arquitectura funeraria y religiosa dels israelites. — Tombes obertes al peu del mont Moria, prop del Temple, o hipogeus, aprofitant les coves prehistòriques. — Coves artificials fetes ab grans pedres, a Moab. — Monuments megalítics hebreus. — Ús de les pedres sense treballar pera commemorar fets. — Tombes dites d'Absalon, de Zacaries, de Josafat y de Sant Jaume. — Imitació de les formes fenicies y darrerament gregues. — *Monolit egipci*, únic monument de l'època dels reys que's conserva a Jerusalem. — Maneres d'inhumar als morts. — Disposició de les tombes rupestres en forma de forn y ab cambres provehides de ninxos. — Necròpolis al N. y a l'E. de Jerusalem. — Tombes dels Reys y dels Jutges.

Arquitectura religiosa. — Temple de Jerusalem. — Cultes locals en època baixa. — Monoteisme hebreu. — Llocs aon s'adorava a la divinitat. — Les *Bâmâs* o altars en enlairats llocs. — Veneració de les pedres. Monuments megalítics. — *Beth-els* o pedres sagrades. — Arbres y boscos sagrats. — Tabernacles o «arques de Déu». — Escultura hebrea. — Escassos exemplars. — Emblemes sagrats de pedra y de fusta. — Santuaris a Silo, Bethel, etc., anteriors al temple de Salomó, oberts a la roca, imitació dels fenicis. — Estela de Teima.

Dia 12. Conversa XXVII. — Arquitectura civil de la Judea. — Substitució de la cova y de la tenda per la cabana y la casa. — Disposició d'aquesta. — Llocs poblats y voltats de murs en punts enlairats. — Aparell ciclòpic a Rabbat y a Moab, imitació del fenici. — Palaus de David y Salomó, fets per obrers de Tyr, dirigits per Hiram, en el mont Moria, junt al Temple. — Disposició probable de dits edificis. — Murs de la ciutat fets alçar per Salomó. — Obres hidràuliques obertes a la roca: pous, cisternes, aqüeductes, mines, etc.

Art hebreu. — Imatges y simulacres sagrats y idolàtrics (*terafims y éfods*). — Glíptica y joyes. — Imitació dels exemplars fenicis. — Arts industrials entre'ls israelites. — Treballs en or, plata y coure. — Ceràmica jerosolimitana. Objectes fets de vidre trobats en el país. — Mobles de fusta. — Exemplars de coure y aram. — Teixits y altres robes. — Indumentaria religiosa y civil.

Dia 19. Conversa XXVIII.—Els Hetheus.—Situació d'aqueix poble a la Siria del nord.—Corrent civilisadora que s'expandí envers l'Occident, provinent del poble habitant a la vall de l'Oronte, a l'Àsia Menor.—Gegliífics y relleus en els rocams.—Art hetheu.—Descobriments arqueològics.—Llocs que ocupen els Hetheus entre'ls pobles de l'Orient clàssic.—Noms ab que se'ls ha conegut.—Dats històrics revelats per la Bíblia y els monuments egipcis.—Ciudadella de Cadech.—Relacions polítiques y mercantils dels Egipcis y Assiris ab els Hetheus.—Territoris que ocupa a l'Àsia Menor.—Monuments que hi han quedat.—Tarsis.—Deunuk-tach, Marach, etc.—Arquitectura rupestre.—Murs de Gargamich.—Relleus obrats a la roca a Iasiliikaia, Boghaz-keui, Euiuk, Ghior-kalesi, etc, representant déus, sacerdots, monarques y guerrers.—Particularitats de l'indumentaria, especialment del calçat.

Dia 26. Conversa XXIX.—Àsia Menor. Situació geogràfica.—Origen del nom, per Orossi, en el segle IV de J. C.—Importància històrica y arqueològica d'aquesta regió.—Descripció del país.—Comarques naturals.—Races que hi habitaren.—Pobles que emigraren vers l'Occident, precursors de la civilització grega.—La Pteria de Herodot.—*Boghaz-keui*, *Euink* y *Iasili-kaia*. Relleus treballats en els rocams.—La ciutat y ses defenses.—*Bazalik*, restos d'un palau.—Arquitectura militar. Muralles y fortalises.—Representacions sagrades y reials en els alts relleus rupestres.—Caràcter típic d'aquestes obres d'art.—Culte de Cibeles capadociana, o la Gran Mare.—Temples o llocs sagrats.—Palaus reials. Fragments escultòrics.—Disposició del d'*Euink*.—Caràcter de les escultures capadocianes.—Aguila de dos caps, emblema nacional dels Hetheus occidentals.—Necròpolis d'*Alatja*. Disposició de les tombes.—Escassos dats sobre la civilització dels Hetheus capadocians, revelats per les escultures rupestres.—Típica indumentaria civil y militar.—Indústries.—Reminiscencies y imitacions de l'art egipci y mesopotàmic.—Art indígena syro-capadocia. Particularitats.—Races a que pertanyen els Hetheus del Nord y del Occident de l'Àsia Menor.—Unitat d'origen revelada per l'identitat dels gegliífics, signes ideogràfics, l'indumentaria y el caràcter dels monuments syro-capadocians.

Aquestes *converses* foren ilustrades ab projeccions dels monuments y escultures existents en els llocs esmentats.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.